

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-69-4>
УДК 338.14:616-036.21

Васильєва Т.А.

доктор економічних наук, професор,
Сумський державний університет

Леонов С.В.

доктор економічних наук, професор,
Сумський державний університет

Vasilyeva Tetyana, Lyeonov Serhiy
Sumy State University

COVID-19, SARS, H5N1, A/H1N1, EVD: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПАНДЕМІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК У НАЦІОНАЛЬНОМУ, СВІТОВОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТАХ¹

COVID-19, SARS, H5N1, A/H1N1, EVD: COMPARATIVE ANALYSIS OF THE INFLUENCE OF PANDEMICS ON ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT IN NATIONAL, WORLD AND REGIONAL CONTEXTS

Найбільш масштабними пандеміями, які мали місце у XXI столітті та передували епідемії COVID-19, були пташиний грип (вірус H5N1), коронавірусне захворювання легень (атипова пневмонія SARS), «мексиканка» або свинячий грип (вірус A/H1N1), вірус Еболи (EVD). Пандемія SARS у 2002 році стала критичною точкою відліку макроекономічних наслідків епідемій для глобальної економіки, оскільки після неї Всесвітній банк щорічно готує аналітичну доповідь, в якій узагальнює потенційні ризики можливих пандемій та рекомендовані заходи проти епідеміологічного реагування. У статті узагальнені наслідки цих пандемій за такими ознаками, як: загальні характеристики (країна походження, рік початку пандемії, кількість захворілих, кількість летальних випадків, географічне охоплення, найбільш постраждали країни); економічні наслідки (найбільш постраждали галузі та ті, що отримали розвиток внаслідок епідемії, вплив на експорт, втрати ВВП найбільш постраждалих країн, економічні втрати від пандемії у загальносвітовому масштабі); соціальні наслідки (втрата робочих місць).

Ключові слова: пандемія, епідемія, макроекономічні наслідки, соціальні загрози, COVID-19, SARS, H5N1, A/H1N1, EVD.

Наиболее масштабными пандемиями, которые имели место в XXI веке и предшествовали эпидемии COVID-19, были птичий грипп (вирус H5N1), коронавирусное заболевание легких (атипичная пневмония SARS), «мексиканка» или свиной грипп (вирус A/H1N1), вирус Эболы (EVD). Пандемия SARS в 2002 году стала критической точкой отсчета макроэкономических последствий эпидемий для глобальной экономики, поскольку после нее Всемирный банк ежегодно готовит аналитический доклад, в котором обобщает потенциальные риски возможных пандемий и рекомендуемые меры противоэпидемиологического реагирования. В статье обобщены последствия этих пандемий по таким признакам, как: общие характеристики (страна происхождения, год начала пандемии, количество заболевших, количество летальных случаев, географический охват, наиболее пострадавшие страны); экономические последствия (отрасли, которые наиболее пострадали и получили развитие в результате эпидемии, влияние на экспорт, потери ВВП наиболее пострадавших стран, экономические потери от пандемии в общемировом масштабе); социальные последствия (потеря рабочих мест).

Ключевые слова: пандемия, эпидемия, макроэкономические последствия, социальные угрозы, COVID-19, SARS, H5N1, A/H1N1, EVD.

The COVID-19 pandemic and the resulting mass shutdowns of economic activities of individual companies and even entire industries, as well as changes in the usual mode of social communication form significant socio-economic imbalances that manifest themselves in national, global and regional contexts. Today, it is too early to summarize the global impact of the COVID-19 pandemic, as its second wave is still gaining momentum. But the first conclusions, in particular, on the basis of the above analysis, can already be made. According to the World Bank, the destructive impact of the COVID-19 pandemic is estimated at 1.5% of world GDP, and according to the International Monetary Fund - at 3%, which is significantly higher than from all four previous epidemics analyzed above. The largest pandemics in the 21st century and preceding the COVID-19 epidemic were bird flu (H5N1 virus), coronavirus lung disease (SARS), «Mexican» or swine flu (A/H1N1 virus), virus EVD). The SARS pandemic in 2002 became a critical starting point for the macroeconomic impact of epidemics on the global economy, as the World Bank subsequently prepared an annual analytical report summarizing the potential risks of possible pandemics and recommended measures against the epidemiological response. The article summarizes the consequences of these pandemics on the following grounds: general characteristics (country of origin, year of pandemic, number of cases, number of deaths, geographical coverage, most affected countries); economic consequences (industries most affected and developed as a result of the epidemic, the impact on exports, the loss of GDP of the most affected countries, economic

¹ Статтю виконано в межах наукового проекту Національного фонду досліджень України «Економіко-математичне моделювання та прогнозування впливу COVID-19 на розвиток України у загальнонаціональному та регіональному контекстах: фактори громадського здоров'я та соціо-еколого-економічні детермінанти»

losses from the pandemic worldwide); social consequences (loss of jobs). Analysis of the social and economic consequences of the most famous pandemics of the XXI century allows to adequately understand and predict the consequences of the current pandemic, as well as to provide recommendations for the timely application of effective regulatory measures. This should provide an informational basis for a more balanced approach to dealing with the effects of the COVID-19 pandemic in real time, aimed at reducing epidemiological threats to public health and mitigating the negative socio-economic losses from quarantine.

Key words: *pandemic, epidemic, macroeconomic consequences, social threats, COVID-19, SARS, H5N1, A/H1N1, EVD.*

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19 та спричинені нею масові зупинки економічної діяльності окремих компаній та навіть цілих галузей, а також зміна звичного режиму суспільних соціальних комунікацій формують суттєві соціально-економічні дисбаланси, які проявляються в національному, світовому та регіональному контекстах. Це не перша світова пандемія великого масштабу, що розгорталася у XXI столітті: були, наприклад, пташиний грип (вірус H5N1), коронавірусне захворювання легень (атипова пневмонія SARS), «мексиканка» або свинячий грип (вірус A/H1N1), вірус Еболи (EVD). Водночас примусова ізоляція великих мас населення внаслідок карантину, спричиненого COVID-19, обмеження їхньої мобільності та економічної активності створюють безпрецедентні соціально-економічні загрози. Більшість країн світу вибрали шлях масової зупинки економіки задля гальмування темпів поширення інфекції. За оцінками Міжнародного валютного фонду, пандемія COVID-19 спричинить (і цей процес уже розпочався) другу за масштабами після Великої депресії світову фінансово-економічну кризу: більш ніж 60% промислових компаній вже звітують про зменшення обсягів виготовленої продукції, а 20–25% малих та середніх підприємств або вже збанкрутіли, або перебувають на межі ліквідації. Саме тому актуальності набувають дослідження, які дають змогу адекватно зрозуміти та прогнозувати наслідки пандемії, що розгортається зараз, а також надають рекомендації щодо вчасного застосування дієвих регуляторних заходів, спрямованих, з одного боку, на зменшення епідеміологічних загроз для громадського здоров'я, з іншого боку – на пом'якшення негативних соціо-економічних втрат від карантинної зупинки економіки. У цьому контексті аналіз соціальних та економічних наслідків найбільш відомих пандемій XXI століття в національному, світовому та регіональному контекстах має сформувати інформаційне підґрунтя для більш виваженого підходу до боротьби з наслідками пандемії COVID-19 у режимі реального часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі останнім часом з'являється велика кількість статей, присвячених оцінці можливих соціо-економічних наслідків пандемії COVID-19, однак питанням можливих наслідків та оцінці економічних втрат від пандемії цікавилися з початку проголошення пандемії. Так, однією з перших статей у цій тематиці, відповідно до бази даних Web of science (WoS), є стаття [1], яка оцінює вплив поширення СНІДу на зростання кількості населення Африки та економічні показники африканських країн. У ній особливо увага приділяється економіці та політиці охорони громадського здоров'я. Однією з перших статей, присвячених оцінці втрат економіки від епідемії грипу, є стаття [2],

де автор оцінював не лише прямі витрати на медичне обслуговування пацієнтів, що захворіли грипом, але і непрямі витрати на грип через відсутність на робочих місцях та втрату продуктивності праці. Крім цього, було оцінено ефективність вакцинації та зроблено висновки про її необхідність у групах високого ризику захворюваності (медичні працівники, особи похилого віку, їхні доглядачі тощо). Перша стаття, присвячена не тільки аналізу, але і прогнозуванню наслідків пандемії грипу, з'явилася лише в 1999 році, це дослідження [3], в якому авторами було оцінено можливі наслідки наступної пандемії грипу в США та проаналізовано економічну доцільність вакцинації населення, використовуючи показники смертності, дані госпіталізації та амбулаторних відвідувань, виходячи з поточних даних щодо захворюваності на грип.

У 20020 році більшість статей присвячена саме COVID-19. Так, у 2020 році була опублікована стаття [4], яка аналізує досвід регіону країн Тихого океану, особливо Австралії та Нової Зеландії, у боротьбі з вірусом COVID-19. У ній пропонується використовувати цей регіон як пілотний для перевірки керованого шляху відновлення туризму та міграції, від яких залежать багато країн світу, що дасть змогу змодельовати безпечний вихід із поточної кризи для інших країн та регіонів та усунути основні вразливі місця до наступної пандемії. Серед останніх статей слід відмітити статтю [5], яка визначає наслідки для системи громадського здоров'я, а також соціальні та економічні наслідки епідемії COVID-19.

Загалом дослідженням проблем оцінки впливу епідемій та пандемій на різні складники соціально-економічного розвитку займалися як провідні українські науковці, серед яких слід виділити О. Войтко, Н. Горбань, А. Двігун, Д. Долбнєву, М. Згуровського, С. Кулицького, Л. Шинкарук тощо, так і іноземні фахівці. Найбільш значущим є внесок М. Багуєліна, А.-Ж. Ван Хоека, М. Джита, Р. Едвардза, Н. Кокса, М. Мелтзера, К. Нікол, М. Холла, К. Фукуду тощо.

Мета статті полягає в узагальненні соціальних та макроекономічних наслідків (у національному, світовому та регіональному контекстах) найбільш відомих та масштабних пандемій у світі, що мали місце у XXI столітті.

Виклад основного матеріалу. До XXI століття найбільш потужними пандеміями були епідемії бубонної чуми (з'явилася в Європі з Індокитаю всередині XIV століття, забрала близько 60 млн життів); «іспанки» (з'явилася у 1918 році в Індокитаї, звідки потрапила в Північну Америку (зокрема, великий спалах у штаті Канзас, США), потім – на європейський та інші континенти, від цієї епідемії загинуло від 50 до 100 млн осіб) [6].

У XXI столітті першою масштабною пандемією була епідемія коронавірусного захворювання легень

(атипова пневмонія SARS), що вперше було зафіксоване у 2002 р. у китайській провінції Гуандун та охопило більш ніж 30 країн (орієнтовна кількість захворілих – 8,5 тис. осіб, кількість померлих – від 800 до 900 осіб, найбільшою мірою за кількістю померлих постраждали території Китаю (348 випадків) та Гонконгу (298 випадків). Більшість найбільш відомих міжнародних експертів визначають пандемію SARS реперною точкою, після якої прогнозування майбутніх епідемій та розроблення адекватних механізмів превентивної підготовки до них стає пріоритетом № 1 для урядів більшості країн та наднаціональних інституцій [7].

Другою за значущістю була епідемія пташиного грипу (вірус H5N1), який вперше був зафіксований у 2003 році в Гонконгу, далі під інфікування потрапили Корея, В'єтнам, Японія та Таїланд, до 2005 року вірус був зареєстрований в Індонезії, Африці, Європі і на Середньому Сході, але найбільшого поширення набув у свою другу хвилю у 2009 році в США, Канаді та Мексиці, у 2014–2015 роках черговий спалах цієї хвороби знову виявили в США (за статистикою ВООЗ, орієнтовна кількість захворілих – 900 осіб, кількість померлих – від 400 до 450 осіб, але Центр із контролю і профілактики захворювань США оцінює кількість заражених у 15 разів більше, аніж за статистикою ВООЗ).

Третьою значущою пандемією була епідемія у 2009 році нового штаму вірусу грипу – «мексиканки», або свинячого грипу (A/H1N1). Він швидко розповсюдився по Мексиці та за її межами, а коли перші сигнали проникнення цього вірусу біли зафіксовані в Європі, то Всесвітня організація охорони здоров'я надала їй статусу пандемії п'ятого рівня (максимальна небезпека – це шостий рівень). За оцінками ВООЗ, орієнтовна кількість захворілих – 30 тис. осіб у 74 країнах світу, кількість померлих – близько 19 тис. осіб, за оцінками Університету Міннесоти, в 2009–2010 роках кількість хворих становила близько 10–20% населення планети, кількість померлих – близько 200 тис. осіб. Найбільше від свинячого грипу постраждали Мексика, США, Канада, країни Центральної і Південної Америки [10].

Четверта масштабна пандемія – вірусу Еболи (Ebola virus disease, EVD) – почалась у 2013 році у Західній Африці (в Ліберії і Гвінеї), з 27 тис. осіб, що були заражені, близько 11 тис. осіб померло (летальний результат в окремих місцях був у 90% випадків). У 2018–2019 рр. від епідемії цього вірусу постраждала Демократична Республіка Конго (у 2019 році кількість інфікованих становила 3300 осіб, кількість летальних випадків – 2199). Згідно зі статистикою ВООЗ, за 1975–2019 рр. інфікування на різні штами цього вірусу зазнали понад 33 тис. осіб, летальними з них виявилось понад 15 тис. випадків.

Для узагальнення соціальних та макроекономічних наслідків від SARS, H5N1, A/H1N1, EVD як найбільш відомих та масштабних пандемій у світі, що мали місце у XXI столітті та передували COVID-19, пропонується використати такі критерії, як:

1) загальні характеристики – країна походження, рік початку пандемії, кількість захворілих, кількість

летальних випадків, географічне охоплення, найбільш постраждалі країни;

2) економічні наслідки – галузі, що найбільше постраждали та отримали розвиток внаслідок епідемії, вплив на експорт, втрати ВВП найбільш постраждалих країн, економічні втрати від пандемії у загальносвітовому масштабі;

3) соціальні наслідки – втрата робочих місць.

Узагальнені результати порівняння наведені в табл. 1.

Від SARS постраждали економіки близько 30 країн світу, наприклад у Китаї в 2003 р. обсяг авіаперевезень впав на 77%, майже в три рази зменшилася наповнюваність готелів (до 18%), галузь туризму продемонструвала зменшення доходів в обсязі 3,5 млрд доларів США, туристичний людино-потік скоротився на 40%. Суттєві деформації відбулися на фондовому ринку, а також на біржових та торговельних майданчиках, де здійснюються операції із продажу сировини. Водночас внаслідок пандемії збільшився попит на інтернет-обслуговування (обсяг діджитал-сегменту на ринку товарів та послуг за 2002–2003 рр. збільшився у 2 рази та досягнув 471 млн дол. США). Саме після пандемії SARS Всесвітній банк започаткував практику щорічно готувати аналітичну доповідь, в якій узагальнював головні глобальні епідеміологічні загрози та ризики, а також надавав рекомендації щодо профілактичних заходів [8].

Понад 3 млн працівників сфери туризму Китаю, Сінгапуру та В'єтнаму втратили свої робочі місця внаслідок епідемії SARS, підприємства роздрібної торгівлі Китаю припинили свою діяльність на 3 місяці, підприємства Китаю, Сінгапуру, США і Канади розпочали практику масового відправлення своїх співробітників у неоплачувані відпустки, в окремих компаніях Китаю співробітникам виплачували лише мінімум – близько 30 дол. США.

Від епідемії пташиного грипу (вірус H5N1) найбільшою мірою постраждало птахівництво В'єтнаму і Таїланду та туристична галузь Бали, Індонезії, Таїланду і Малайзії. Внаслідок епідеміологічних загроз було ліквідовано близько 50 млн птахів, ціни на птицю знизилися на 30% порівняно з 2014 роком, що призвело до економічних збитків цієї галузі на рівні близько 1,3 млрд дол. США. Епідемія пташиного грипу за 2003–2006 рр. суттєво скоротила також і обсяги авіаперевезень, оскільки можливість авіасполучення між Європою, Північною і Південною Америкою, з одного боку, та Гонконгом і Китаєм, з іншого боку, була обмежена (в різні періоди від 20% до 75%).

ВООЗ оцінила загальний збиток від епідемії пташиного грипу для економічного розвитку країн Азії в 130 млрд дол. США, а для США – в 1,3 млрд дол. США [9]. За даними Світового банку, внаслідок цієї пандемії країни Східної Азії втратили близько 2% ВВП (близько 800 млрд дол. США), країни Латинської Америки та Карибського басейну – близько 4,4% ВВП. Загалом же за 2003–2006 рр. загальні втрати (прямі економічні збитки та витрати на боротьбу з вірусом) від цієї епідемії експертне середовище оцінює у 3% від світового ВВП (1,5 трлн дол. США). Щодо найбільш болючих соціальних наслідків – це суттєве зростання рівня безробіття в

Порівняльна характеристика SARS, H5N1, A/H1N1, EVD як найбільш відомих та масштабних пандемій у світі, що мали місце у XXI столітті та передували COVID-19

	SARS	H5N1	A/H1N1	EVD
Країна походження	Китай	Гонконг	Мексика	Ліберія і Гвінея
Рік початку	2002	2003	2009	2013
Кількість захворілих	8,5 тис. осіб	Від 900 до 150 тис. осіб за різними оцінками	10–20% світового населення	33 тис.
Кількість померлих	800–900 осіб	400–450 осіб	200 тис. осіб	15 тис.
Географічне охоплення	30 країн світу	15 країн світу	74 країни світу	Країни Західної Африки, США, Іспанія, Італія, Сполучене Королівство
Найбільш постраждали країни	Китай, Канада, В'єтнам, Гонконг, Сінгапур	Гонконг, Корея, В'єтнам, Японія, США, Канада, Мексика, Таїланд	Мексика, США, Канади, країни Центральної і Південної Америки	Ліберія, Гвінея, Сьєрра-Леоне, Демократична Республіка Конго
Найбільш постраждали галузі	Готельний бізнес, туризм, авіаперевезення	Птахівництво, туризм, авіаперевезення, сільське господарство, готельна справа	Туризм, сільське господарство, харчова промисловість, нафтопереробка, індустрія розваг	Сільське господарство, торгівля, гірничорудний бізнес, медицина
Галузі, які отримали розвиток	Інтернет-сервіси, онлайн-продажі, стільникові оператори зв'язку	Банківський бізнес, служби доставки (FedEx)	Фармацевтика	Неформальні провайдери медичних послуг, аптеки
Вплив на експорт/імпорт	Закордонні компанії у сфері легкої промисловості та виробництва електроніки відмовилися від співпраці з китайськими постачальниками, а деякі компанії закрили офіси в Китаї	Корея, В'єтнам, Японія та Таїланд – карантин для всіх імпортерів і «місцевих» тварин з ознаками захворювання, Китай – заборона імпорту курятини	Заборона/ обмеження імпорту свинини багатьма країнами	Скорочення експорту кокосової та пальмової олії – основні експорту Африканських країн, скорочення притоку іноземних інвестицій
Втрати ВВП найбільш постраждалих країн	Сінгапур – 400 млн дол, Канада – 5 млрд дол., Китай – 14,8 млрд дол.	США – 1,3 млрд дол.	Від 0,5% до 1,5% в країнах, які постраждали від пандемії	Гвінея, Ліберія та Сьєрра-Леоне – 2,8 млрд дол.
Економічні втрати загалом у світі	60 млрд дол. (за даними Азіатського банку розвитку)	1,5 трлн дол.	0,6–0,8% світового ВВП	53 млрд дол.
Втрата робочих місць	В Китаї – 8 млн осіб, в Канаді – 28 тис осіб	В Китаї – 30%	40%	50%

Китаї (наприклад, у сфері туризму та обслуговування роботу втратили майже 30% працівників галузі).

Економічні наслідки «мексиканки» (свинячого грипу) проявилися передусім у туристичній індустрії (загалом по світу втрати становили 2,2 млрд дол. США), у сільському господарстві, харчовій промисловості та нафтопереробній галузі (у 2009 році ціни на нафту впали на 15%). Водночас під час цієї пандемії суттєво зросли доходи компаній фармацевтичної галузі (лише за 2009 р. – за різними оцінками, від 10 до 75 млрд дол. США).

Загальні постпандемічні втрати (враховуючи втрати на лікування, закриття закладів освіти, масовий забій свиней тощо) для найбільш постраждалих країн – Мексики, США, Канади, Центральної і Південної Америки – сягають 0,5–1% їхнього річного ВВП. Наприклад, для Канади вони становлять 1,4 млрд дол. США. Втрати туристичної галузі загалом по світу оцінюються в 2,2 млрд дол. США. Щодо соціальних наслідків цієї епідемії, то насамперед слід виділити масові неоплачувані відпустки працівників у разі підозри

на захворювання (близько 40% працівників приватних підприємств США і Мексики).

Епідемія вірусу Еболи в країнах Західної частини Африки суттєво загострила економічні проблеми в цьому регіоні. Так, зокрема, у 2016 році через вірус Гвінея втратила близько 30% обсягу ВВП (2 млрд дол. США), у Ліберії торговельні обороти скоротилися на 50–75%, у Сьєрра-Леоне ціни на рис збільшилися на 30%, а ціни на інші продовольчі товари – на 40% за загального його дефіциту. Це стало результатом введених у цих країнах обмежень на пересування робочої сили під час карантину, що суттєво обмежило можливості фермерських господарств та поставило під загрозу збір врожаю. Загальний обсяг доходів у галузі сільського господарства постраждалих країн Африки скоротився на 1/3, а 1/5 частина аграрних підприємств були змушені закритися через банкрутство. Найбільш загрозливою ця епідемія стала для динаміки експорту африканських держав, оскільки домінантами в ньому традиційно є продукція сільського господарства та переробної промисловості – кокосової

та пальмової олії. Крім АПК, суттєво постраждали також і авіагалузь (акції авіакомпаній США та Великобританії суттєво зменшилися у ціні), готельний бізнес, логістичні компанії, а також гірничорудні компанії на територіях, де були епіцентри захворювання на вірус Ебола. Також однією з найбільш постраждалих галузей виявилася медицина, оскільки загальною проблемою в країнах – епіцентрах вірусу став дефіцит медичних працівників, засобів дезінфекції та захисту в лікарнях (понад 700 медиків у Сьєрра-Леоне, Гвінеї і Ліберії були інфіковані, 350 з них померли, у Ліберії загинуло 8% персоналу закладів охорони здоров'я).

Постпандемічний вплив на економіку Гвінеї, Ліберії та Сьєрра-Леоне оцінюється експертами Світового банку в 2,8 млрд дол., а загальні втрати – на рівні 53 млрд дол. США (аналітики Англійського банку оцінюють їх включно із витратами на лікування постраждалих, недоотриманим прибутком від введення карантинних зупинок у роботі компаній, витратами на обладнання для закладів охорони здоров'я, оплатою житлово-комунальних витрат та оплатою праці лікарів, яких додатково запрошували з інших регіонів, виплатою фінансових компенсацій окремим домогосподарствам або малим підприємствам, які найбільшою мірою постраждали від пандемії). У 2016 році ВВП Гвінеї знизився з 4,5% до 3,5%. Сьєрра-Леоне втратила 20% від ВВП (800 млн дол. США), у Ліберії втрати ВВП становили 100 млн дол. США.

Соціальні наслідки епідемії Еболи були доволі масштабними: у Ліберії більш ніж 17 тисяч дітей залишилися без батьків, майже кожен другий громадянин виявився безробітним. В інших країнах Західної Африки також зріс рівень безробіття, близько 70% населення за результатами загальнонаціонального анкетування завилі про дефіцит коштів на продукти харчування.

Висновки. Аналіз та розуміння соціальних та макроекономічних наслідків від SARS, H5N1, A/H1N1, EVD як найбільш відомих та масштабних пандемій у світі, що мали місце у XXI столітті, є дуже важливим для прогнозування потенційних втрат світової економіки від COVID-19. Нині ще рано підбивати підсумки щодо глобальних впливів пандемії COVID-19, оскільки її друга хвиля ще набирає обертів. Але перші висновки, зокрема, на основі представленого вище аналізу, вже можна зробити. За прогнозами Світового банку, деструктивний вплив пандемії COVID-19 оцінюється у 1,5% світового ВВП, а за прогнозами Міжнародного валютного фонду – у 3%, що суттєво вище, ніж від усіх чотирьох проаналізованих вище попередніх епідемій. Вже нині зрозуміло, що найбільш постраждалими від COVID-19 галузями поступово стають туризм, готельно-ресторанний бізнес, авіаперевезення, індустрія спорту та розваг, роздрібна торгівля. За оцінками експертів, перенесення масових спортивних заходів глобального або національних масштабів на 2021 рік, а також підвищення попиту на страхування життя та подорожей, зміна акцентів у страховому забезпеченні бізнесу тощо внесе суттєві дисбаланси у розвиток ринку страхування та перестраховування. Крім того, вже нині є очевидним, що COVID-19 спричинив масові падіння індексів цінних паперів на фондових ринках. Одним із найбільших соціальних викликів від пандемії, що розгортається, є загрози масового безробіття у тих галузях, які зазнають збитків (за оцінками Міжнародної організації праці, може йтися про 25 млн осіб), а також різке скорочення добробуту домогосподарств загалом (за оцінками, це відчують близько 80% працюючого населення по всьому світі). Крім того, очевидним є ризик зростання соціальної напруженості в суспільстві через нерозуміння пересічними громадянами доцільності введення органами державної та місцевої влади жорстких карантинних обмежень на пересування та економічну активність.

References:

1. Becker C.M. (1990). The demo-economic impact of the AIDS pandemic in sub-Saharan Africa. *World Development*, Volume 18, Issue 12, Pages 1599–1619. DOI: [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(90\)90058-6](https://doi.org/10.1016/0305-750X(90)90058-6)
2. Szucs T. (1999). The socio-economic burden of influenza. *The Journal of antimicrobial chemotherapy* 44 Suppl B: 11–15. DOI: 10.1093/jac/44.suppl_2.11
3. Meltzer, M.I., Cox, N.J., & Fukuda, K. (1999). The Economic Impact of Pandemic Influenza in the United States: Priorities for Intervention. *Emerging Infectious Diseases*, 5(5), 659–671. DOI: <https://dx.doi.org/10.3201/eid0505.990507>
4. Edwards, R.B. (2020). Bubble in, bubble out: Lessons for the COVID-19 recovery and future crises from the Pacific. *World Development*, Volume 135, 105072. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105072>
5. Jackson-Morris, A. M., Nugent, R., Ralston, J., Barata Cavalcante, O., & Wilding, J. (2020). Strengthening resistance to the COVID-19 pandemic and fostering future resilience requires concerted action on obesity. *Global Health Action*, 13(1), 1804700. DOI: <https://doi.org/10.1080/16549716.2020.1804700>
6. Coronavirus: Travel restrictions, border shutdowns by country | Coronavirus pandemic News | Al Jazeera [Internet]. Available from: <https://www.aljazeera.com/news/2020/03/coronavirus-travel-restrictions-border-shutdowns-country-200318091505922.html> (accessed 20 March 2020).
7. Loeb AB Avi. Flattening the COVID-19 Curves [Internet]. *Scientific American Blog Network*. Available from: <https://blogs.scientificamerican.com/observations/flattening-the-covid-19-curves/> (accessed 20 March 2020).
8. Buck T., Arnold M., Chazan G., Cookson C. (2020). Coronavirus declared a pandemic as fears of economic crisis mount [Internet]. Available from: <https://www.ft.com/content/d72f1e54-6396-11ea-b3f3-fe4680ea68b5> (accessed 19 March 2020)
9. The economic impact of coronavirus: analysis from Imperial experts | Imperial News | Imperial College London [Internet]. *Imperial News*. Available from: <https://www.imperial.ac.uk/news/196514/the-economic-impact-coronavirus-analysis-from/> (accessed 6 April 2020).